

Kyrkor, tjärdoft och hantverk – tradition och historia inom turismen på Åland

I vilken mån utnyttjas symboler för tradition och lokal historia för den Ålandsbild som presenteras för turister? Detta frågar man i en artikelsamling som grundar sig på Folkkulturarkivets insamlingsprojekt och författarnas personliga fältarbeten år 2005 bland lokala aktörer på Åland.¹⁰ Frågan är aktuell också på många andra håll, där man genom att välja ut vissa händelser ur den lokala historien eller genom att lyfta fram vissa delar av kulturarvet försöker locka turister till orten. Vad man då väljer ut blir centralt. Utgår man ifrån turisternas förväntningar och det som man antar att dessa kan uppleva som intressant eller är utgångspunkten det man själv anser vara äkta och genuint för orten? Oftast är det båda utgångspunkterna som måste beaktas. Det som lyfts fram är det som motsvarar nutidens intresse skriver bokens redaktör Yrsa Lindqvist i den inledande diskussionen. Ett användbart begrepp i denna balansgång mellan utgångspunkterna är *kulturarv* som förknippas med miljöer, traditioner och livsformer med förankring i det historiska. Det länkar det förflutna till samtiden kon-

staterar författaren med referens till Birgitta Svensson. En lika väsentlig fråga blir dock vems historia som lyfts fram och vad som blir förbisett. Tolkningen är därför en ständig process och inte en statisk ”sanning” såsom Lindqvist med rätta påpekar. Boken består av, utom några historiska tillbakablickar, fallstudier i olika upplevelserum som kan anses presentera en Ålandsbild för turister och symboler för den åländska identiteten.

Mikael Korhonen indelar turismen på Åland i tre perioder. Den tidiga turismen från slutet av 1800-talet till första världskriget kännetecknas av ett blomstrande badhusliv, dock som ett privilegium för de förmögna. Under mellankrigstiden och ända till 1950-talet blev det möjligt också för andra att njuta av fritiden bl.a. i form av paket- eller allt-i-ett resor. Likväl började den egentliga massturismens tid först på 1950-talet, tack vare en medveten organisering och planering samt färjtrafikens utveckling. Intressant är hurdan Ålandsbild som genom texterna och broschyrerna under de olika perioderna förmedlats till turisterna. Enligt Korhonen är de framträdande symbolerna och värderingarna om Åland mycket oförändrade. Grundelementen, dvs. skärgårdslandskap med segelfartyg och båtar kompletteras senare med motiv av rekreation och nöjesliv utan att

¹⁰*Tradition och turism på Åland. Att använda kulturarvet* 2008. Red. Yrsa Lindqvist. (Meddelanden från Folkkulturarkivet 21.) Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. 240 s, ill.

glömma bort den historiska dimensionen, den åländska kulturens svenska ursprung. Ålänningarna är m.a.o. fast rotade i sin miljö, kultur och historia och starkt knutna till de element som ingår som centrala beståndsdelar i deras självbild, konstaterar Korhonen.

Carola Ekrem inleder sin studie av åländska kyrkor som turistmål med en uppföljning av grundaren för Finska fornminnesföreningen Emil Nervanders upplevelser av Åland under sin expedition år 1871. Syftet var att inventera och dokumentera Ålands konsthistoria, främst kyrkor, vilket avslöjar deras nationella värde redan då. Efter detta diskuterar författaren sina egna besök i åländska kyrkor. Broschyernas, vykortens, föremålen och personalens berättelser kompletterar alla varandra och ger en bild av kyrkorna som sina socknars främsta landmärken och levande bruksmiljöer, men samtidigt som symboler för bygdens historia. De fungerar som ett gemensamt rum för hembygden och livsloppets stationer, men också som lagringsplatser för ortsbornas donationer och konstnärers och hantverkarnas alster under långa tider. Kyrkorna med sina konstskatter och dyrbara artefakter kan vara den enda museala byggnaden på orten och fungera som en plats för ro och stillhet för besökare, men är detta nog, frågar författaren. Turisten förväntar sig nämligen att det särpräglade lyfts fram av en levande ciceron eller en välgjord broschyr. Kanske sägner om åländska kyrkor som författaren sist behandlar kunde då komma till användning, även om många av dem konstateras höra till gemensamt stoff i Europa.

Det maritima kulturarvet är synligt på många ställen på Åland. Marika Rosenström diskuterar i sin artikel hur det lyfts fram i en del turistattraktioner, Meta Sahlström i sin tur lyfter upp en gammal lotsstations skeden på Kobba klintar vid inloppet till Mariehamn. Det maritima syns under en sjöfartspromenad som passerar platser och byggnader anknutna till sjöfartstraditionen. Det framträder i Ålands sjöfartsmuseum, ett minnesmärke över den åländska segelsjöfartens storhetstid och konkretiseras i den fyrmastade barken Pommern som är ett multimedialt museifartyg och den största turistsevärdheten i Mariehamn. Vidare har Sjökvarteret i Österhamn allmogesjöfart som sitt huvudtema med galeasen Albanus och skonaren Linden som konkreta exempel på utförda byggen. Rosenström noterar att det genomgående är den traditionella segelsjöfarten som lyfts fram, medan den moderna sjöfarten nästan lyser med sin frånvaro. Bakom detta, förmodar hon, ligger idealism, ekologiskt tänkande och längtan till det "enkla", genuina livet, där autenticiteten har ett värde för sig. På samma sätt upplevs lotsstationen på Kobba klintar som genuint åländsk. Det var med hjälp av några eldsjä-lars och en privat stödförenings insatser som lotsstationen räddades till ett autentiskt upplevelserum. Där vill man erbjuda också åländska besökare en möjlighet till enskildhet och en känsla av hur det var att arbeta som lots förr i tiden. Detta tycks nämligen inte längre vara bekant för yngre

ålänningar. Den konkreta upplevelsen av det maritima kulturarvet fungerar i alla de ovannämnda fallen också som identitetsskapande.

Hantverkarnas synlighet på Åland är stor, skriver Yrsa Lindqvist i sin artikel om hantverk som symbol för tradition och kontinuitet. Åländska hantverkstraditioner är djupt rotade, men i dag är hantverket modernt och marknadsanpassat. Modernt innebär att man använder modern teknik, medan det är motiven, mönstren och utformningen som man knyter an till det lokala arvet såsom bomärken i ett tröjmönster eller maritima mönster i textilprodukter. Marknadsanpassat hantverk i sin tur innebär att produkterna förknippas med sådant som den urbana människan i den postmoderna världen längtar efter, dvs. stämningarna av natur, äkthet och en enkel livsstil, konstaterar författaren. Som förmedlare av Ålandsbilderna är också själva hantverkarnas roll viktig. Som representanter för tradition och kreativitet deltar de i Ålands profilering som naturnära och äkta miljö. Deras symbol- och värdeladdade produkter utgör för resenärerna en bit av Åland och minnen från platsen man har besökt. Likaså för den lokala konsumenten har produkten hög status och är värdeladdad med någonting genuint för den egna kulturen, noterar författaren.

I sin artikel tar Monica Ståhls-Hindsberg läsaren med på intressanta besök till en del åländska hembygdsmuseer. Dånö lots- och fiskarhemman i Geta, Labbas hembygdsmuseum och bankmuseum i Eckerö, Siffers hembygdsgård på Vårdö, museerna på Kökar och Lappo samt skeppargården Pellas i Lemland presenterar alla livet på orterna under självhushållets tid, men ur olika synvinklar. Det är lotsliv, jordbruk, fiske, båtar, byggnader och seglation som träder fram. Häpnadsväckande är att de flesta av de åländska museerna är grundade först i slutet av 1900-talet. Att intresset väckts så sent kan enligt författaren ha samband med den ökade turismen i slutet av 1900-talet eller mera troligt att man till följd av samhällets snabba förändring kände kollektivt behov av att ta till vara hembygdens egen historia. Genom olika slags aktiviteter har museerna en enande betydelse för byn och genom de donerade föremålen har ett personligt förhållande skapats mellan byborna och museet. Men deras värde för orterna är inte bara känslan av historisk och social gemenskap, värdet finns även i kontinuiteten och förmågan av förnyelse konstaterar författaren.

Bokens sista artikel av Anne Bergman är en skicklig och delvis även kritisk analys av guidernas roll i presentationen av Ålands historia och samtid för resenärerna. Guidernas berättande är ett aktivt skapande process, där man väljer och vrakar i mängden information beroende på vem som lyssnar och hurdan personlighet guiden själv är. Subjektiviteten är därför ett viktigt medel, när berättelserna byggs upp. Det är tre teman som enligt författaren utgör kärnan i guidernas berättelser: forntiden, relationerna till det "egna" landet och till grannarna samt den vanliga ålänningen. I berättelserna blir alla teman inflettade med

varandra. Genom berättelser om Ålands forntid framhävs nationen som en gammal helhet och den obrutna kontinuiteten till dagens samhälle. Detsamma gäller Åland som ett gränsland mellan nationerna i öst och väst och de forntida befolkningsrörelserna från båda hållen. Kontinuiteten uppfattas också då som självklar. Den vanliga ålänningen är nationens viktigaste enhet, som trots främmande makters förtryck under olika tider klarat av alla svårigheter och självständigt byggt upp nationen. Guidernas berättande är på detta sätt ett led i och en del av det aktiva nationsbygget som hela tiden pågår i det åländska samhället, fastslår Bergman.

Boken är ett lyckat resultat av hur ett omfattande fältmaterial mångsidigt kan bearbetas kring ett gemensamt tema, tradition och historia i den Ålandsbild som förmedlas till turister. Man får hoppas att resultatet också utnyttjas inom den åländska turismen. Balansgången mellan det som erbjuds och det som förväntas av besökaren syns bra

i de flesta av artiklarna. Dialogen mellan kulturarvet och turism analyseras förtjänstfullt med stöd av teoretisk litteratur och diskuteras med många konkreta exempel. En intressant fråga blir dock så gott som obesvarad, nämligen vad som i den nutida Ålandsbilden har *utelämnats* och varför när man utnyttjar historia och kulturarv i turistiskt syfte. Några exempel nämns av författarna men orsakerna diskuteras inte närmare. Som läsare kan man tänka sig att den information som serveras åt besökare och resenärer på museerna och rundturena kanske kan anses som uttryck för ett slags maktutövande, inte minst med tanke på guidernas roll. Besökaren får tydligen inte veta om sådant som inte stöder det åländska nationsbygget och Ålandsbilden såsom den idag uppfattas på Åland. Bakom denna bild ligger kanske också lokal kulturpolitik?

Anna-Liisa Kuczynski